

ВПЛИВ ЗЕМСЬКИХ ПОВІТОВИХ УСТАНОВ НА РОЗВИТОК САДІВНИЦТВА В КРИМУ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Садівництво для селянських господарств Таврійської губернії займало особливе місце, що було спричинено як кліматичними, так і економічними факторами. Так, фрукти з ялтинських садів вважалися одними з найкращих у губернії і високо цінилися навіть у столиці Російської імперії. За даними земської статистики в 1902 р. загальна площа фруктових садів у повіті складала 1034 дес.¹, однак Ялтинське земство, посилаючись на нестачу коштів, так і не фінансувало розвиток цієї галузі господарства.

На відміну від Ялтинського всі інші повітові земства Таврійської губернії активно сприяли розвитку садівництва. Важливу роль у цій справі займали інструктори з садівництва, що в переважній більшості випадків фінансувалися з земського бюджету. Згідно програми Феодосійського садового інструктора, ухваленої Феодосійським товариством садівництва, на його плечі покладалося:

- подача порад та вказівок місцевому населенню з ведення садівництва, городництва та виноградарства;
- об'їзд території, підконтрольної його району, не менше чотирьох разів на рік, не враховуючи випадкових поїздок;
- керівництво земськими розплідниками та шкільними садами;
- в літній період, у зимовий час влаштування бесід для населення повіту щодо питань садівництва;
- організація при земстві Бюро довідок, де знаходилися б моделі найкращих колекцій сортів фруктів, що вирощувалися в повіті, колекцій садових інструментів, каталог найкращих видань по галузях садівництва, зразків матеріалів для упакування і транспорту фруктів, винограду та овочів;
- збір статистичної інформації про стан врожаю, про передбачувані та встановлені ціни на фрукти і овочі;
- подача власних ідей боротьби з шкідливими комахами в земську управу задля видання обов'язкових постанов².

¹ *Постановлення Ялтинського уездного земского собрания чрезвычайного созыва 24 апреля 1902 г.*, Ялта 1902, с. 23.

² *Постановлення Феодосійського уездного земского собрания XL очередной сессии с 19 по 23 сентября 1905 г.*, Феодосия 1906, с. 500–501.

Садовий інструктор П. Ніколаєв був вільнонайманим службовцем у Феодосійського повітового земства з окладом у 900 крб. на рік та численними пільгами, що надавалися всім службовцям земства. Кожного року на земських зборах він мав представити власний звіт за виконану роботу та запропонувати план своєї діяльності на наступний рік. Канцелярські приладдя, періодична література, роз'їзди інструктора по службі, ведення кореспонденції з населенням оплачувалося земством³.

Першим садовим інструктором у Таврійській губернії став В. Гуналі, що розпочав свою роботу в Сімферопольському повіті в 1897 р. 3 роками коло його діяльності розширювалося. Так, у 1900 р. спеціаліст виконав роботи по знищенню кров'яної попелюхи, бояришніці та золотозузки в 62 садах по долині р. Альми, витративши 365 крб. 62 коп. з земського бюджету⁴. З 1905 р. діяльність інструктора проявлялася в двох головних формах – консультативній та демонстративній. Консультативна форма полягала в подачі порад та вказівок з різноманітних питань садівництва та виноградарства як в управі, так і в різних суспільних місцях. Що стосується демонстративних заходів, то в період боротьби з яблуневою міллю були проведені показові обприскування дерев у селянських садах паризькою зеленню, хлористим барієм і тютюновим екстрактом. Обприскування проводилось у 12 пунктах по долинах річок Альми та Бельбеку, де оброблялось по 3–4 дерева. Крім господаря в саду під час обприскування перебувало ще 4–8 сусідів⁵.

Однією з причин зниження дохідності селянських садів була відсутність у багатьох з них засобів для боротьби зі шкідниками, так як не всі могли дозволити собі придбати дорогі апарати для обприскування дерев. Тому Сімферопольські земські збори в 1912 р. асигнували 300 крб. для влаштування прокатних пунктів обприскувачів, звідки селяни могли за недорого плати брати їх в особисте користування. Всього було влаштовано в різних місцях повіту 4 такі пункти, в кожному з яких у наявності перебувало по одному апарату “Помони” та одному ранцю “Жульяна”. Обприскувачі видавалися населенню згідно з запропонованими сільсько-господарською радою цінами: “Помона” по 1 крб. за день користування, “Жульян” – 50 коп. Крім того, на прокатних пунктах населення могло

³ *Постановлення Феодосійського уездного земского собрания XL.*, с. 503.

⁴ *Постановлення Симферопольского уездного земского собрания XXXV-й очередной сессии 1900 г. и чрезвычайного Симферопольского уездного земского собрания 20-го октября 1900 г. и 28 апреля 1901 г.*, Симферополь 1901, с. 154.

⁵ *Постановлення Симферопольского уездного земского собрания XXXX очередной сессии 1905 г. и чрезвычайных собраний 28 января и 20 июня 1906 г.*, Симферополь 1906, с. 197.

придбати матеріал для обприскування по цінах, що існували на складі земства, а також безкоштовно отримувало настанови для приготування хімічної рідини. За звітний рік послугами прокатних пунктів скористався 21 чоловік⁶. У 1914 р. кількість охочих скористатися обприскувачами збільшилася до 115⁷.

З 1911 р. губернським ґрунтознавцем М. Клепініним, лаборантом ґрунтової лабораторії Т. Левандовським, сімферопольським земським агрономом А. Левицьким та інструктором з садівництва В. Гуналі були закладені досліди з внесенням мінеральних добрив у саду В. Такопуло. З роками кількість охочих віддати свої сади під проведення дослідів зростала, тому ділянка землі, що пропонувалася під досліди, мала відповідати такій виробленій спеціалістами програмі:

- 1) ділянка не удобрювалася протягом 6–7 років;
- 2) складалася з великих дерев, що встигли дати декілька врожаїв;
- 3) дерева мали бути одного віку, сорту та більш-менш однакового розвитку.

Отримані дані з дослідів по саду В. Такопуло свідчили, що найбільший врожай припадав на частку дерев, удобрених томасшлаком, а найменший – чилійською селітрою.

Важливе значення у поширенні знань з догляду за садами приділялося бесідам та читанням. У 1912 р. інструктором прочитано 8 лекцій на курсах з плодівництва, організованих Бахчисарайським відділом Імператорського Російського товариства плодівництва, на яких побувало 589 слухачів⁸. Крім того, 666 осіб взяло участь у бесідах садівника в різних селищах повіту. Після бесіди слухачам безкоштовно роздавалася брошура “Механізми для подьёма воды” інженера Скопника в кількості 200 екземплярів, плакати по боротьбі з Американською борошністою рососою Л. Ячевського та “Наставление как приготовить составы для лечения вредных насекомых и грибных болезней на фруктовых деревьях и виноградниках”, складене інструктором земства⁹.

⁶ *Постановления Симферопольского уездного земского собрания 47-й очередной сессии 1912 г. и чрезвычайного собрания 17 декабря 1912 г.*, Симферополь 1913, с. 228.

⁷ *Постановления Симферопольского уездного земского собрания 49-й очередной сессии 1914 г. и чрезвычайных собраний 7 августа 1914 г. и 12 января 1915 г.*, Симферополь 1915, с. 156.

⁸ *Постановления Симферопольского уездного земского собрания 47-й очередной сессии 1912 г.*, с. 216.

⁹ *Ibid.*, с. 219.

Майже всі вищеназвані заходи з покращення садівництва фінансувалися з бюджету повітового земства та Департаменту землеробства наполовину, про що наглядно свідчить наступна таблиця¹⁰:

**Кошторис асигнувань у Сімферопольському повіті
на потреби садівництва в 1913 р.**

№	Назва заходу	Закладено в кошторис (крб)	
		Сімф. земство	Департамент землеробства
1	Демонстрація населенню прийомів боротьби зі шкідниками садівництва та городництва	100	100
2	Влаштування прокатних пунктів	150	150
3	Безкоштовна роздача препаратів для боротьби зі шкідниками з метою пропаганди	50	50
4	Колективні дослідження з удобренням у садах та на виноградниках	100	100

На початку 1914 р. в Сімферопольському повіті працювало три садові інструктори, два з яких на кошти земства, а один – Департаменту землеробства¹¹.

За прикладом попередніх років у 1914 р. земським сільськогосподарським складом по прийнятних цінах проводився продаж насіння овочів. З метою поширення серед населення найкращих городніх сортів, на кошти повітового земства в невеликій кількості безкоштовно роздавалося насіння овочів та баштанних рослин. Насіння задалегідь досліджувалось на якість у контрольно-насінневій станції Таврійського губерньського земства¹².

¹⁰ *Постановления Симферопольского уездного земского собрания 47-й ...*, с. 223.

¹¹ *Постановления Симферопольского уездного земского собрания 49-й очередной сессии 1914 г.*, с. 146.

¹² *Ibid.*, с. 167.